

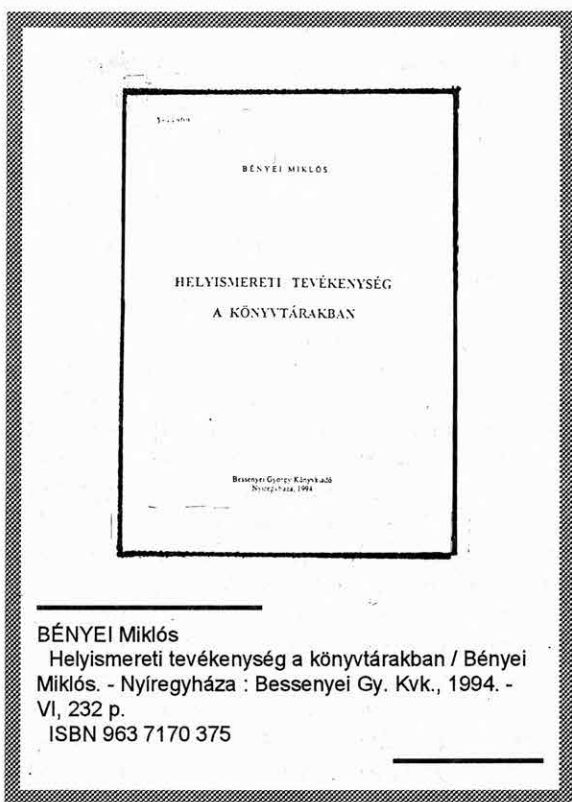
Az első magyar helyismereti tankönyv, a bibliográfus szemével

Könyvszemle

Számos bibliográfia megszerkesztése, bibliográfiai és más tárgyú publikációk közreadása után kérte fel *Bényei Miklóst* a nyíregyházi tanárképző főiskola könyvtáros tanszéke ennek a tankönyvnek a megírására. Arra kaptunk lehetőséget, hogy írjunk róla. Nem szokványos recenzióra vállalkoztunk azonban, inkább apropónak tekintjük a mű néhány részletét arra, hogy velük kapcsolatban elmondjuk saját gondolatainkat. Nagyon szívesen tesszük, mert a szakképzésben előre megjósolhatóan fontos szerepe mellett, egyúttal ez az első magyarországi általános helyismereti kézikönyv is.

Röviden, néhány mondatban a könyv általános érényeiről: Bényei szisztematikusan sorra veszi, hogy milyen szokások alakultak ki az elmúlt évtizedekben a helyismereti munka különböző területein. Közben utal a könyvtárak funkciórendszeréből adódó különbségekre, az eltérő vonásokra is. Valamennyi fejezet újra és újra bizonyítja, hogy a szerző nem egy általa kizárólagosnak, egyedül helyesnek tartott sémát akar a főiskolai hallgatókra erőltetni. Felnőttnek tartja a könyvét tanulmányozókat: a helyismereti tevékenység teljes és nagyon sokszínű panorámáját tárja eléjük. Megadja a szükséges elméleti ismereteket, de nem elméletieskedik fölöslegesen. Vállalt tiszte szerint elsősorban a gyakorlat áttekintésével foglalkozik. Szerencsére ezt sem kötelező normákká merevítve teszi: fejezeteiben plasztikusan érzékelhetők a mindennapok munkavégzésének variációi, a működési feltételektől és gyűjteménynagyságtól függő eltérései. Tudatosan arra törekszik tehát, hogy árnyalt képet, széles alapozó ismeretanyagot kapjanak a kezdők, de ezen túl a gyakorlottabb gyűjteménykezelőknek is lehetőségük maradjon a munkájuk eredményesebbé tételéhez felhasználható módszertani fogások kiválasztására.

Szakmatörténeti kóstolót is kap, aki érdeklődik a helyismereti mozgalom múltja iránt. A módszertani szövegbe ágyazva, megismerhetjük a helyismereti feltárás és adatszolgáltatás bővítésére, koordinálására tett kísérleteket, az eredményesebb és színvonalasabb teljesítményekért indult szakmai kezdeményezéseket.

BÉNYEI Miklós
Helyismereti tevékenység a könyvtárakban / Bényei
Miklós. - Nyiregyháza : Bessenyei Gy. Kvk., 1994. -
VI, 232 p.
ISBN 963 7170 375

Részletesebben szeretnénk szólni a könyvnek a bibliográfiához is kapcsolódó részeiről.

Általában nem szoktak egy főiskolai tankönyv egyetlen, viszonylag rövid fejezetéről írni. Amikor azonban indokoltnak látszik, mégis meg kell tenni. Elsősorban azért, mert bár speciális feladatra vállalkozott a szerző, tömören mégis bemutatja a bibliográfiakészítés szinte teljes eszköztárát, általános módszertanát. Szerkezeti sorrendje, a *Függelékben* való elhelyezése azt sugallja, hogy a felkészültebb könyvtárosok továbbléphetnek: a bibliográfusi és a történeti (könyvtártörténeti) kutatás lehetőségei is megnyílhatnak előttük, ezek azonban nem tartoznak szorosan a gyűjteménykezelői feladatok közé.

Eddig – eltekintve a *Helyismereti kutatók kézikönyvei* sorozatban megjelent hasznos, bibliográfiai munkát is érintő dolgozatoktól –, a helyismereti bibliográfia készítésével foglalkozó tanulmányokat, cikkeket csak különböző folyóiratokból, gyűjteményes kötetekből lehetett összevadászni. Bényei könyvében a legfontosabbnak minősülő írások cím- és lelőhelyadatai is megtalálhatók. *A helyismereti bibliográfiák készítésé-*

nek különböző részletkérdéseit tárgyaló fejezetet pedig ezek szintézisének tekinthetjük. Természetesen nem mechanikus összegezésről van szó. A szerzőnek kialakult, több évtizedes gyakorlaton és széles körű műveltségen nyugvó, határozott véleménye van mindenről. Ezek birtokában pontosan érzékeltetni tudja egy-egy eljárás használhatóságát a könyvtáros és a kutató számára, figyelmeztet a szakmai zsákutcákra, buktatókra. Nem változtatják meg alapvetően a véleményünket azok a bekezdések sem, ahol nem elég világos a szövegből, hogy milyen útmutatást ad a szóban forgó részproblémával kapcsolatban, illetve, milyen utak-módok alakultak ki a megoldására, vagy amelyekről többet szerettünk volna olvasni. Az említett hiányosságok nyilvánvalóan összefüggenek egyrészt a szakmában is bőségesen előforduló tisztázatlan kérdésekkel, másrészt az adott közlési lehetőség terjedelmi keretei sem adtak módot a bibliográfiakészítés egyes fázisainak árnyaltabb bemutatására.

A bibliográfus munkájához is támpontot, elindulási alapot jelent *A helyismereti tájékoztatás országos segédletei* című, tematikusan szerkesztett összeállítás (151-172.p.). *A helyismereti tevékenység hazai irodalmának* meglepően gazdag, bár csak az 1970 után megjelent írásokra koncentráló felsorolása (173-179.p.) jól demonstrálja a szakma érdeklődését a helyismeret különböző területei iránt. A száznál valamivel több tételnek kb. 30%-a a bibliográfia módszereiről vagy valamelyik műfajáról ír. Ez az arány még magasabb lenne, ha a bibliográfiai tanácskozásokon elhangzott előadásokat külön-külön számításba vettük volna. Csak nagyjából megbízható csoportosításunk szerint a dolgozatokban előforduló témák gyakorisági sorrendje a következőképpen alakult: bibliográfiai módszerekkel 13, repertóriumokkal, repertóriumkészítéssel 12, személyi, életrajzi bibliográfiával 3, sajtóbibliográfiával 2, topobibliográfiával 1 tételben találkoztunk. Tovább javíthatnánk a bibliográfia részesedési arányát, ha kiemelnénk a helyismeret általános kérdéseit tárgyaló írások közül azokat, amelyek az átlagosnál több figyelmet szentelnek neki.

Vajon mi lehet az oka, hogy 1970 után így alakult a helyzet? Talán egy alaposabb statisztikai adatgyűjtés segítségével válaszolhatnánk érdeemben erre. Előbb azonban össze kellene állítani a 25 év teljes vonatkozó szakirodalmát, illetve a bibliográfiai kiadványok jegyzékét. A kettő egybevetése, alapos statisztikai elemzése köze-

lebb vinne bennünket a tisztánlátáshoz, segítene helyzetünk pontosabb megítélésében. Ez a tájékozódás azt is kimutatná, hogy mennyire alakult a korábbi időszaknál szerencsésebben a bibliográfiai munkálkodás intézményi háttere, beszélhetünk-e a bibliográfiai műhelyek gyarapodásáról, és hol vannak azok? A hetvenes évek közepén a *Könyvtárosnak* volt egy ilyen tájékoztató cikkso-rozata, de nem ártana újra áttekinteni a helyzetet. Közben a könyvtárak tevékenysége mellett, valamennyi bibliográfia-kiadással is foglalkozó intézményt szemügyre lehetne venni.

Durván 30 év telt el a Sallai-Sebestyén-féle kézikönyv 2. kiadásának megjelenése óta.¹ Abban *Sebestyén Géza* nyolc oldalon foglalta össze a *Bibliográfia készítésének* legfontosabb mozzanatait. A műveletek logikai sorrendjét követő, tárgyyszerű tárgyalásmódjával *előképe* ez a fejezet a Bényei Miklós tankönyvében foglaltaknak. Anélkül, hogy Sebestyént elmozdítanánk lelki Pantheonunk öt megillető helyéről, ma is érvényes szövegéhez szívesen és örömmel hasonlítjuk Bényei Miklósét, mert arra érdemes szakmai-pedagógiai teljesítményt látunk benne. Ennek korábbi jeleit már a „B” típusú könyvtárak számára készült módszertani útmutatóban is érzékeltük.²

Úgy gondoljuk, hogy a bibliográfia tárgyköreit érintő részek nem egyszerűen a tanárképző főiskolák könyvtárszakos hallgatói számára készült tankönyv néhány, jól megírt fejezetét jelentik. Nemcsak a helyismereti bibliográfia módszereiben kalauzolnak el. Véleményünk szerint most többről van szó: ezekben a tömör passzusokban a már nagyon régen hiányzó kézikönyv vázlatát ismerhettük meg. Azt reméljük, hogy másoknak is ez lesz a benyomása, és akadnak majd partnerek a kivitelezéshez. Sok példa és gyakorlati tanács található Bényei szövegében is, még több példa, gyakorlati szituáció bemutatása szükséges azonban ahhoz, hogy a szakmai fogások tágabb körben ismertté, elfogadottá, alkalmazhatóvá legyenek.

A módszertani kézikönyvet azért is szükségesnek tartjuk, mert a megalkotására felkért szerzőknek közben akarva-akaratlanul tisztázniuk kellene a könyvtárosi és bibliográfusi munka egymáshoz való viszonyát, megjelölni eltérő vonásaikat és kapcsolódási pontjaikat. Hogyan is vélekedünk erről a dologról? Akár egyik, akár a másik oldalról próbáljuk megadni a választ, arra a következtetésre jutunk, hogy két szakmáról, mun-

katerületről kell beszélünk. Ezt nyugodtan ki-mondhatjuk anélkül, hogy bármelyiknek ártanánk, csorbítanánk a kulturális életben betöltött szerepét, szűkítenénk a hatókörét. Valamit azonban mindjárt hozzá kell tennünk: ezek a szakmák más-más felkészültséget kívánnak, másképpen fejtik ki a tevékenységüket, de egymást kölcsönösen feltételezik. Mindebből nyomatékosan következik, hogy nem szabad összekeverni őket. Ha az egyiket megtanultam, nem jelenti azt, hogy a másikat is tudom. A könyvtárosok és bibliográfusok viszonya lehet harmonikus, borzolhatják időnként nézeteltérések, de egyik szakma művelőjének sem kell identitásavarról panaszkodnia a másik előtt. Természetesen nem zárjuk ki, sőt ajánlatosnak tartjuk könyvtárosnak és bibliográfusnak egyaránt a két mesterség módszertani alapjainak elsajátítását, függetlenül attól, hogy élete során melyik terület elméletében és gyakorlati teendőiben mélyed el, melyikben találja igazán örömet.

A tanulást célszerű a könyvtárossághoz szükséges stúdiumokkal elkezdni. Ezek mellé bizonyos idő múlva, a tájékoztatás és szakirodalomismeret keretében, amúgy is tartoznak bibliográfiai elemek. Nem tiltakozunk azonban a fordított út ellen sem. Bizonyos alapműveltség birtokában elkezdheti valaki a bibliográfiákkal való ismerkedést, majd – aszerint, ahogy választott speciális területe megkívánja – fokozatosan kiegészítheti a szükséges, hagyományosan könyvtári tananyag-nak tekintett ismeretekkel. (A dokumentumleírás formai szabályai, válogatási-gyűjtőköri meg-gondolások, a könyvtári tájékoztatás és szolgáltatások igényei stb.)

Gyakorlatilag a bibliográfus munkájának a lényege: sajátos eszközeivel számot adni arról, amit a kutatás feltárt. Mi nem azért dolgozunk, hogy új tudományos eredményeket érjünk el. Tevékenységünk nem egyetlen szakterület törvényszerűségei és módszerei szerint folyik. A bibliográfus munkájának sajátossága és nagy ereje abban az alkalmazkodó képességben rejlik, amellyel a legkülönbélebb tudományterületekhez viszonyul. Elsajátítja tudományos szemléletüket, szakkifejezéseiket, kutatási problémáikat és módszereiket, s mindezeket felhasználja a publikációk összegyűjtésében (regisztrálásában) és rendszerezésében.

A bibliográfia módszertanilag induktíve építkezik: az egyestől halad az általános felé, de a rész és az egész dialektikus egymásra hatása eb-

ben a folyamatban is érvényesül. A bibliográfust az egyes elemek kiválasztásakor a gyűjtőkör, a megalkotandó bibliográfia tartalma és információs szintje egyaránt motiválja.

Amikor építkezésre gondolunk – a fogalom eredeti értelme szerint – megjelenik előttünk az az épület, amelynek a falaiban minden egyes téglának megvan a saját szerepe-jelentése-érvénye. Ezek az építőelemek, egyes jelenségek, általánosabb összegezés megfogalmazására akkor alkalmasak, ha a kiválasztási szempontok szorosan összetartják a téglákat – mint az épületben a jó cementes malter –, és az egyes sorok úgy illeszkednek egymás mellé és fölé, mint a tudományos kutatási eredmények időben fokozatosan és módszeresen egymásra halmozódó rétegei. Rendet és következetességet mutat az építkezés minden mozzanata. „Fallá” azonban akkor válik, a kutató számára használható eszköznek azáltal minősül, ha együttesen is van jelentése: az egyes elemekből világosan kiténik, hogy mit hoztak felszínre a tanulmányozott források az adott kutatási területekről egy konkrét időszakban, időtartam alatt; másképp fogalmazva: együttesen rendszert alkot. Így működik a nemzeti bibliográfia, és éppen ezért pontosan meg tudjuk jelölni a hiányait, mérlegelhetjük és méltányolhatjuk a művelődésben, illetve a tudományos kutatási eredmények megismerésének szolgálatában betöltött szerepét. Beható vizsgálódás után *Kertész Gyula* a nemzeti bibliográfia alrendszerként definiálta a helyismereti bibliográfiát is. Érveivel teljes mértékben egyetértünk.³

Az 1990 augusztusában rendezett debreceni II. Országos Bibliográfiai Értekezleten áttekintettük az elmúlt 30 évet, és kénytelenek voltunk megállapítani, hogy: „*Sem az egyetemi, sem a főiskolai jegyzetek nem adnak elég alapos és részletes betekintést a bibliográfiakészítés műhelyébe.*”⁴

Most elmondhatjuk, hogy Bényei Miklós tan-könyvének a megjelenésével elkezdődött régi adósságunk törlesztése. Különösen örülnénk, ha

a kedvező gyakorlati hatását tapasztalnánk mindannak, amelyek a szerkesztésről, mutatókról és a bibliográfiák kivitelezéséről megtanulhatók a tankönyvből. Ha a fiatalabb kollégák komolyan vénének, elfogadnák a tanácsait, és aszerint készítenék a következő években a kiadványaikat. Ha valóban az adott műfajhoz és tartalomhoz legjobban illő megoldásokat választanák. Ha munkáikat a környezetük és a tágabb kutatói kör is hasznosnak, értékesnek tartaná. Ha munkásságuk emelne a hazai bibliográfiai tevékenység általános színvonalát. Szeretnénk megérni azt az időt, amikor majd elmondhatjuk, hogy Magyarországon nem autodidakta bibliográfusok működnek csupán. Ezek a bibliográfusok nemcsak kutatói ambícióikra, általános műveltségükre, személyes tájékozódásra és a modern technikára támaszkodva produkálnak ilyen vagy olyan minőségű összeállításokat. Ebben az országban a könyvtárosokat a *képzésük során* arra is megtanították, hogyan kell bibliográfiát csinálni. S ez így lenne természetes.

Lisztes László

Jegyzetek

1. SALLAI István - SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2., átd., bőv. kiad. Bp. Gondolat. 1965. 529-536.p.
2. BÉNYEI Miklós: Helyismereti munka a „B” típusú könyvtárakban. Módszertani útmutató. [Közread. az] OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1974. 71 p. (Helyismereti kutatók kézikönyvei)
3. Bővebben: KERTÉSZ Gyula: Könyvtári tájékoztatás. 1. Általános tájékoztatás. Bp. Tankönyvkiadó, 1975. 267-268.p.
4. LISZTES László: Áttekintés a hazai bibliográfiai tevékenység harminc esztendejéről. = Könyvtári Figyelő, 36.évf. 1990. 5-6.sz. 414.p.

Navigáció a hálózaton

Amikor nemrégiben a Könyvtári Figyelő hasábjain „Korongba zárt gondolatok” című CD-ROM könyvük kapcsán azt mondtuk, hogy a hálózatok területén valamelyest is járatos olvasó számára bizonyára ismerősen cseng majd a szerzők neve, azt mindenekelőtt azért tettük, mert ők az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program egyik fontos tankönyvének alkotói.

Összeszokott szerzőhármarról van tehát szó, és éppen a számítógépes hálózatok világában nem meglepetés, hogy földrajzilag egymástól távol eső kollégák működtek együtt. *Bakonyi Géza* és *Kokas Károly* ugyanis a szegedi, *Drótos László* pedig a miskolci egyetemi könyvtárban dolgozik.

Az IIF-tankönyvet sem véletlenül említettük. Ennek aktualizált, olvasmányossá formált, tanfolyami részvétel nélkül is érthető változatát készítették el a szerzők. A könyv kiadásáért csak dicsérni lehet az IIF-et, de nem hallgathatjuk el, hogy a könyv tipográfiai szempontból aligha nevezhető olvasmányosnak: a szöveget kis fokozatú betűkkel, sűrű, tömött oldalakon kapjuk. Ez volt nyilvánvalóan az ára annak, hogy a kötetet tartalmához képest olcsón sikerült előállítani, tehát várhatóan sokakhoz jut majd el.

A bevezetőből megtudhatjuk, hogy a könyv azokat a minimális ismereteket foglalja össze, amelyek az IIF használók számára az adatbázisok és a távoli gépeken levő fájlok eléréséhez szükségesek, valamint röviden bemutatja a legfontosabb elérhető információforrásokat. Egy sor témában példafeladatok segítik az olvasottak elsajátítását. Ezek a kötet végén találhatóak. A kötethez lemez melléklet is jár, amelyen több angol nyelvű, a hálózatokat különböző módon fel-táró katalógus jellegű fájl található.

A szerzők nem törekedtek arra, hogy az angol szakkifejezések mindegyikét lefordítsák, hiszen ezeknek gyakran nincs is elterjedt magyar megfelelőjük. Más esetekben pedig zárójelben közlik az eredeti angol elnevezést, ezzel is segítve, hogy az olvasó hozzászokjon az angol terminológiához, amelynek ismerete jelentősen megkönnyíti az olvasottak alkalmazását. A leggyakoribb idegen szavak és rövidítések magyarázata pedig a kötet legvégén, a példafeladatok után elhelyezett értelmező szótárban megtalálható.

BAKONYI Géza - DRÓTOS László - KOKAS Károly
 Navigáció a hálózaton : Információforrások a számítógépes hálózatokon / Bakonyi Géza - Drótos László - Kokas Károly ; [kiad. az Információs Infrastruktúra Fejlesztési program. - Budapest : IFF, 1994. - IV, 201.

A kötetnek két alcíme is van. A belső borítón található „valódi” alcím: „*Információforrások a számítógépes hálózatokon*”. Az előszóban „elrejtett” alcím: „*Networking a gyakorlatban*”. Mindez azt a kettősséget jelzi, hogy a könyv a dolog természeténél fogva egyaránt kell foglalkozzon információforrásokkal és a használatukhoz szükséges készségekkel. A cím és az alcímek kapcsán a figyelmes olvasónak feltűnhet az is, hogy hol hálózatról, hol meg hálózatokról van szó. Erről sem a szerzők tehetnek, hiszen, ha a nagybetűs HÁLÓZAT alatt az Internetet értjük, akkor is tudva tudjuk, hálózatok együtteséről van szó, és akkor nem beszélünk további hálózatokról, pedig csak ebben a kötetben is jó néhányról szó esik.

A szerzők – ahogy erre fel is hívják figyelmünket – óhatatlanul vállalják azt a veszélyt, hogy könyvük már megjelenésekor elavulhat bizonyos vonatkozásokban, ahogy az a legtöbb nyomtatott kalauz esetében meg is történik. Mindazonáltal tudjuk, nyomtatott kalauzokra is nagy szükség van. Ennek kapcsán hadd utaljunk csak a „*Nyolc másodperc alatt a Föld körül*” című,

német nyelvű könyvre (ismertetése ugyancsak ebben a számban olvasható - a szerk.).

De térjünk most már vissza a könyv tartalmára.

Milyen állományok találhatók a hálózatokon és mire használhatók? Erre a kérdésre kapunk választ az első fejezetben.

Nos, megtudjuk, hogy a hálózatokon vannak teljes szövegű anyagok, úgy mint elektronikus levelek archívumai, elektronikus újságok archívumai, programok és szolgáltatások dokumentációi, tudományos művek, kézikönyvek és egyéb, különleges szöveges állományok.

Az összeállítások, katalógusok, bibliográfiák közé sorolhatjuk például a hálózatok adatainak listáit, a hálózati szolgáltatások katalógusait, a bibliográfiákat és egyéb katalógusokat. A hálózatok gazdag forrását jelentik a szoftvergyűjteményeknek.

Az anyagokhoz való hozzáférés kapcsán azt is tudnunk kell, hogy ezek gyakran tömörített és/vagy kódolt formákban találhatók meg. Ezekre vonatkozóan is útmutatást kapunk a könyvből.

A hazai helyzet sajátosságánál fogva igen fontos, hogy az X.25-ös hálózaton rendelkezésre álló eszközök használatát is ismerjük, hiszen sokak számára csak ezek férhetők hozzá.

Az X.25-ös hálózat fájl-átvitel (FTP) lehetőségeket nyújt a PETRA program és a TRILLA adatátvitel funkciójának használatával. Evvel a témával kapcsolatban a könyv bemutatja az IIF PETRA-archívumot is.

Az X.25-ös hálózaton elérhető, külföldi szoftver-archívumok között van az angol JANET hálózaton néhány nyilvános számítógépes programgyűjtemény, amelyet bárki elérhet, aki az X.25-ös hálózatot tudja használni. Ezek közül a szerzők kiemelik a HENSA/NPDSA és a UKUUG archívumot. Ezek nem a PETRA, hanem például a Kermit vagy a ProComm kommunikációs programmal érhetők el.

Európában különös fontossága van az EARN/BITNET hálózatnak és az ott rendelkezésre álló fájl-átviteli lehetőségeknek is. Az EARN-gépek legtöbbször VM operációs rendszerrel rendelkező nagyobb IBM számítógépek. Megismerhetjük az ilyen gépek állománykezelő parancsait, a kommunikáció és a fájl-küldés eszközeit. A BITNET/EARN hálózatok eszköze az elektronikus vitafórumok működésének alapját jelentő Listserv program. A Listserverek fájl-átviteli szolgáltatásait, az LDBASE keresőprogram

használatát mutatja be egy alfejezet. Itt olvashatunk a NETSERV-ről, a hálózat csomóponti gépein futó információk szoftverek és más anyagok terjesztését végző programról, amely tulajdonképpen az EARN/BITNET hálózati menedzsmentjét is ellátja. Ugyancsak e hálózat fontos eszköze a TRICKLE szoftver-archívum.

Fájl-átvitel természetesen az Interneten is van, tehát a könyvből megismerhetjük az FTP és az anonymous FTP fogalmát és módszereit, az ARCHIE szerverek használatát, továbbá az Internet néhány érdekesebb FTP-archívumát.

Fájlokhoz elektronikus levelezés útján is hozzájuthatunk, ezért találunk az e-mail útján használható fájl-transzfer szolgáltatásokról, a SZTAKI mail-szerverről, a BITFTP-ről, a FTPMAIL-ről és a JANET MAILBASE-ről szóló fejezetet is.

Milyen típusú adatbázisok találhatók a hálózatokon, hogy érhetők ezek el és mire használhatók? Erre a kérdéssorra ad választ a következő fejezet, külön tárgyalva a bibliográfiai, a katalógus-jellegű, a faktografikus és a teljes szövegű (full-text) adatbázisokat.

Ezekben persze keresni is tudni kell, ezért ismertetik meg a szerzők az olvasót a CDS/ISIS, a BRS/SEARCH, a Common Command Language használatának alapjaival és a DIALOG adatbázis-központ keresési eszközeivel.

Ugyanezt megkapjuk a fontosabb hazai adatbázisok és a keresésükhöz szükséges UNI, valamint a BRS/SEARCH vonatkozásában. Képet kapunk itt az IIF adatbázisairól és az egyéb hazai online adatbázis-szolgáltatókról.

Az X.25-ön ingyenesen elérhető külföldi adatbázisok között van az ECHO, amelyet az Európai Közösség üzemeltet Luxemburgban. Ezen kívül a kötet szól a JANET hálózaton elérhető adatbázisokról is.

Az EARN hálózaton az ASTRA kínál ingyenes hozzáférést 35-40 adatbázishoz.

Nem hiányozhat az Interneten megvalósítható online bejelentkezés távoli gépekre (Telnet) leírása és egy sor ilyen módon elérhető forrás bemutatása sem.

Egy korszerű hálózati kalauzban ma már aligha elhagyható fejezet az Internet navigációs eszközöké. Itt szó esik a Wide Area Information Serverről (WAIS), a Gopherről és a World Wide Webről (WWW).

A kereskedelmi szolgáltatók is egyre inkább használják az Internetet, tehát joggal szól róluk is egy fejezet.

Mire jó a könyvtári katalógusok távoli elérése? A kérdésre általános választ adó sorok után ugyanis rövid, tipográfailag is kiemelt „kitérőt” találunk. A távoli elérés például arra jó, hogy felkutassuk érdeklődő olvasónk számára, mit lehet tudni, pl. a maori bennszülöttek zenei kultúrájáról. A szerzők rövid, érdekes példákkal illusztrálják és egyúttal színesítik, „emberközelbe hozzák” a mondanivalójukat (az igazsághoz tartozik, hogy nemcsak ebben a fejezetben).

A példa után a könyvtári katalógusok fejezetében a fontosabb rendszerek és parancsaik megismertetését követően négy hazai OPAC-ot, a JATE KOKO-t, a BME ALEPH-et, az OSZK NEKTÁR-t és a BKE ECONINFO-t mutatnak be a szerzők.

Ezeket követik a JANET online katalógusai és három híres amerikai rendszer, amelyekből a coloradói CARL, a kaliforniai MELVYL könyvtári konzorciumoké, míg a HOLLIS egyetlen egyetemet képvisel, igaz, nem akármilyen, hiszen ez a Harvard Egyetem rendszere.

A British Library, az OCLC, az RLIN (Research Libraries Information Network) és a Kong-

resszusi Könyvtár szolgáltatásai előfizetéssel vehetők igénybe. Ezekről is szól a könyv.

Nem hanyagolják el a szerzők az európai OPAC-okat sem.

A tájékozódás eszközei alatt a könyvben nemcsak a kalauzokat, kézikönyveket találjuk, hanem az elektronikus vitafórumokat, hirdetőtáblákat, folyóiratokat is.

A különféle hálózati kalauzok, kézikönyvek gyakran az elektronikus levelezéssel kezdődnek. Ebben a kötetben, lényegében utolsó, 13. fejezetként (a „*Nyolc másodperc alatt a Föld körül*” című könyvben is 13, igaz más sorrendű és tartalmában is eltérő fejezet van!) kerül terítékre ez a téma, de lényeg az, hogy ilyen is van és jó, hogy szó esik róla, ahol az IIF X.25 levelezési eszközeit, az Interneten való levelezést és a levelezés illemtanát ismerhetjük meg röviden.

Összegzésül elmondhatjuk tehát, hogy hasznos, a témát magyar nyelven ilyen teljességgel egyelőre egyedül tárgyaló könyvvel lettünk gazdagabbak.

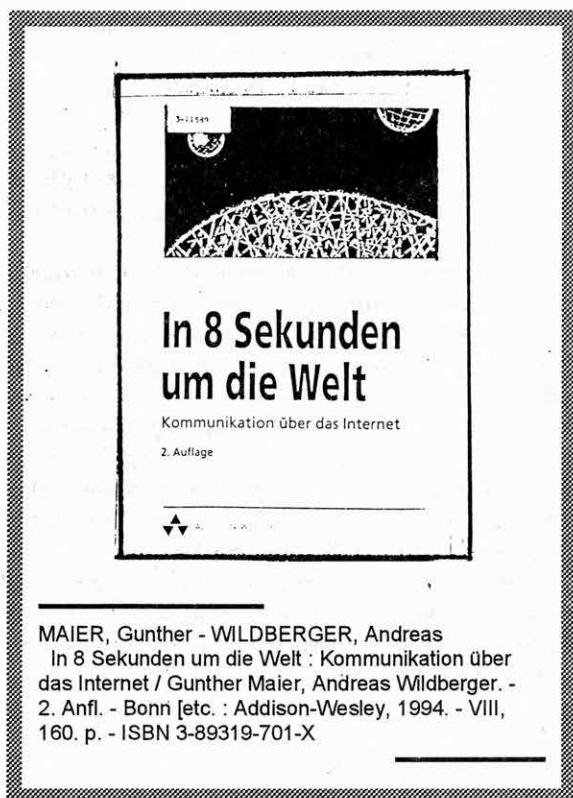
Koltay Tibor

A VILÁG LEGNAGYOBB KÖNYVÉT fedezték fel Kínában, egy kolostor mellett lévő barlangrendszerben. Több mint ezer éven át, 605 és 1644 között rótták buddhista szervezetek 14 278 kőtáblára a 35 millió írásjelet. (DBI-Pressespiegel, 1994. aug.)

INDEX AZ INTERNETHEZ. Az Interneten való keresés megkönnyítésére a SilverPlatter egy mutatót fejlesztett ki, amelyben az információk címe és tárgyköre szerint lehet keresni. Az index a World Wide Web (WWW) rendszerben működik, s a keresés nyomán azonnali hozzáférést is biztosít a kiválasztott dokumentumokhoz, függetlenül attól, hogy azok WWW, Gopher vagy ftp-szervereken (fájl-transzfer protokollal) érhetők el. Az index használata ingyenes, elérési címe (URL-je) a következő:

<http://www.silverplatter.com>

(Library Technology News, 1994. november/december)

Internet-kalauz németül (jobban) tudóknak

Az Internet nyelve az angol. Aki például egy vitafórum nyelvűül nem az angolt választja, tudatosan vállal valamiféle izolációt. Ez a könyv osztórák szerzőinek, a Bécsi Közgazdasági Egyetem oktatóinak véleménye.

Könyvismertetésben aligha célszerű egy-egy könyv megállapításaival vitatkoznunk, ráadásul vitathatatlanul sok igazság van mindebben, mindazonáltal tegyük hozzá, hogy a hálózattal magyar nyelven foglalkozó fórumok, olyanok, mint a KATALIST igen fontos és nélkülözhetetlen szerepet töltenek be idehaza, tehát az elszigetelődést ilyen értelemben vállalnunk kell.

A recenzens számára (a fentiek alapján is) óhatatlanul fejlődést okozott, érdemes-e egy, a hálózatokról szóló német nyelvű kalauzt közelebből is megismertetnie a Könyvtári Figyelő olvasóival, hiszen az Internet nyelve az angol, és magyar nyelven is egyre több (örvendetesen növekvő

vő számú, bár még nem elegendő) tájékoztatóhoz, útmutatóhoz juthatunk hozzá.

Nos, lehetnek olyanok, akik számára – könyv-olvasás szintjén legalábbis – fontosabb, előnyösebb a német nyelv. Ettől függetlenül is, jól követhető és áttekinthető könyvet kap a kezébe az olvasó.

Már a címadás is figyelemfelkeltő és népszerű megközelítést ígér. „*Nyolc másodperc alatt a Föld körül*”- ez a címe a kötetnek, utalva arra, hogy *Veme Gyula* álmát immáron – a hálózatok virtuális világában legalábbis – nemcsak elértük, hanem meg is haladtuk, hiszen már messze nincs szükségünk arra a bizonyos nyolcvan napra.

Nemcsak német nyelven, hanem általában is kockázatos dolog könyv formájában közelíteni a hálózatok folytonosan változó világához, de meg kell tennünk, és ezt a szerzők is tudják. Ezért is tartalmaz a második kiadás egy sor új információt.

Nem számítástechnikusoknak, hanem főként egyetemi oktatóknak, kutatóknak szól ez a könyv. Bevezetés az Internet használatában, amelyben a szerzők igyekeznek megjelölni, mikor melyik forrást, melyik eszközt érdemesebb használnunk.

A bevezető, a célkitűzést megadó első fejezetet egy, az Internet általános áttekintését nyújtó fejezet követi. Ebből megismerhetjük az Internet történetét, az elektronikus kommunikáció költségvonzatát, a TCP/IP protokoll lényegét, a címzés és az útvonal-irányítás problémáit. Itt találkozunk először az Internet alapvető funkcióival: az elektronikus postával, a Telnet-tel és az FTP-vel. Az áttekintés kiterjed az olyan kevésbé alapvető szolgáltatásokra is, mint a NetNews, a Gopher, a WAIS, a World Wide Web.

Jó tanárhoz méltóan már itt, a könyv elején figyelmeztetnek a szerzők a hálózati kommunikáció emberi oldalának fontosságára és az erőforrások etikus használatára.

A harmadik fejezet az elektronikus postáé. Ebben a fejezetben megtaláljuk a legtöbb alapvető tudnivalót.

Levelezésre épülnek az elektronikus vitafórumok, logikus tehát, hogy az ezeket tárgyaló fejezet következik, és nem meglepő az sem, hogy ez utóbbit az elektronikus folyóiratok kérdései követik. Itt, és a későbbiekben is sokszor ajánlanak a szerzők olyan szoftvereket, amelyeket idehaza talán kevesebbet használunk. Ez ne zavarjon meg senkit, látóköreinket tágító ismeretnek tekinthetjük.

A következő fejezetek idehaza és főként a tudományos életben talán kevésbé gyakran használt eszközöket, a Newsgroupokat, az Internet Relay Chat (IRC) és a Multi User Dungeon (MUD) mutatnak be. E két utóbbi inkább játék, kapcsolódás, mintsem informálódási eszköz.

A távoli terminál bejelentkezéssel (Telnet-tel) foglalkozó fejezet terjedelmesebb az előbbieknél, hiszen egy sor olyan szolgáltatás, mint a Gopher, WAIS, IRC, MUD Telnet-tel is elérhető. Természetesen távoli OPAC-ok eléréséről is szó van a könyvben, és más fejezetekhez hasonlóan, itt is megismerhetjük a hálózaton elérhető útmutatókat, olyanokat, mint *Peter Scott* hipertext útmutatója a Telnet-hez, a Hytelnet.

Ugyancsak viszonylag vaskos a fájlátvitellel (FTP) foglalkozó fejezet is a maga gyakorlati ismereteivel, néhány fontosabb FTP-archívum listájával, az Archie szerverek bemutatásával és a az elektronikus levélben történő FTP-zés rövid leírásával.

Viszonylag új keletű eszközök a Gopher, a World Wide Web és a WAIS. Mindhárom eszköz

kliens-szerver elven működik. Lehetővé teszik, hogy ne csak a felhívott szerver gépen tárolt szöveges állományokat, hanem a hálózat más szerverein lévő szöveges dokumentumokat is el tudjuk érni. Ezen túl a WAIS teljes szövegű információkeresést tesz lehetővé, a WWW pedig hipertext kapcsolatokat követve grafikus felületet nyújt, lehetővé téve ezzel nem-szöveges információ bekapcsolását is.

A Gopher is integráló szerepet tölt be, hiszen menüje mögött Telnet és FTP is rejtőzik, de különböző fájlok olvasását is lehetővé teszi, továbbá elektronikus címek fontos forrása. A WWW szerverek tovább integrálnak, hiszen a Gophereket és a WAIS szervereket is elérhetjük a segítségükkel.

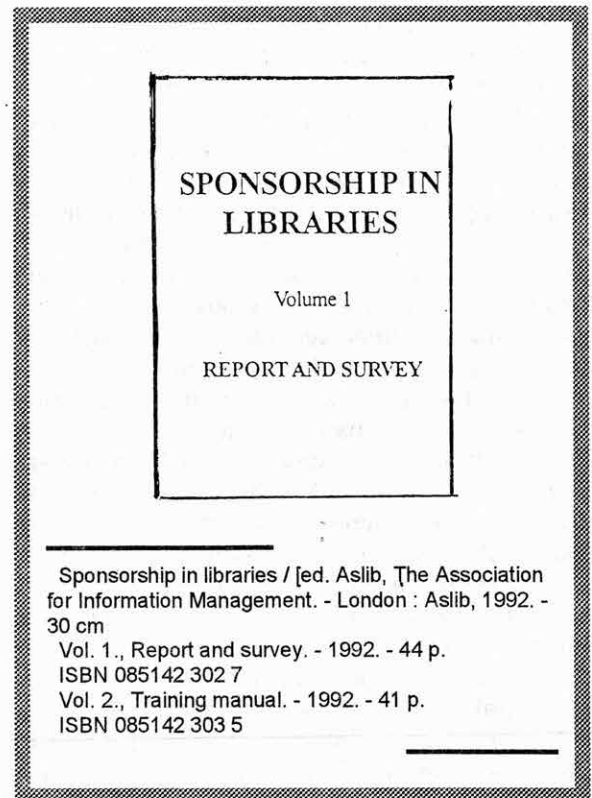
A szerzők nem félnek egy 13. fejezet beiktatásától sem. Ebben a fejlődés várható útjait vázolják fel.

Ezt a hasznos kötetet két függelék (adat-tömörítési módok és multimédia fájlformák az egyikben, míg a másikban szoftverek, irodalomjegyzék és tárgymutató teszi teljessé.

Koltay Tibor

Szponzorálás a közművelődési könyvtárakban

Az angliai Nemzeti Örökség Minisztériumának a közoktatásbeli kommunikációval foglalkozó részlege készítette azt a kétkötetes kiadványt, amely a könyvtárak szponzorálásának elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Mindkét kötethez *Peter Brooke*, a Nemzeti Örökség minisztere írt bevezetőt. Ebben hangsúlyozza, hogy az elsőként a magánszektorban alkalmazott, majd 1984-ben egy jelentős tőkeinjekcióval a művészetekre is kiterjesztett szponzorálást végre a könyvtárakban is alkalmazzák. Öröndetes ez azért, mert a külső forrásból származó, mégoly kicsi összeg egyrészt igen jótékony hatást gyakorolhat a könyvtári szolgáltatásra, másrészt a szponzorálás közvetve a könyvtári személyzet oktatását, nevelését is elősegíti, hiszen ez a tevékenység

Sponsorship in libraries / [ed. Aslib, The Association for Information Management. - London : Aslib, 1992. - 30 cm

Vol. 1., Report and survey. - 1992. - 44 p.

ISBN 085142 302 7

Vol. 2., Training manual. - 1992. - 41 p.

ISBN 085142 303 5

nem folytatható eredményesen tervszerű marketingmunka, illetve ilyen irányú felkészültség nélkül. Nem véletlen tehát, hogy az alábbiakban részletesen ismertetésre kerülő kutatási jelentés készítői sürgető feladatnak tartják a közművelődési könyvtárakban dolgozók képzését, olyannyira, hogy ezt az igényt az előszótól kezdve az elméleti fejezeteken át a konkrét marketingtervekig mindenütt megfogalmazzák.

Kutatási jelentés és tanulmány

Az első kötet a kutatási jelentést tartalmazza, míg a második példák sorával igazolja az ott leírtakat, azaz a szponzori tevékenység konkrét megvalósulási formáit mutatja be. A kutatás előzménye, hogy az IIS (Institute of Information Scientists – Információtudósok Intézete) támogatta egy könyvtárszponzorálás célját szolgáló alapítvány létrehozását. Ezután a LISC (Library and Information Services Council – Könyvtári és Információs Szolgáltatások Tanácsa) úgy döntött, hogy könyvtáranként megvizsgálják mindazokat a lehetőségeket, amelyek a kereskedelmi szektor irányába mutatnak. Ennek a vizsgálatnak az eredménye az alábbi jelentés.

Az előkészítő munkát a Roger Bowes vezette munkacsoport végezte. Ekkor kapcsolódott be a minisztérium közoktatási szervezete (Communication in Education), amely felkérte a munkacsoportot arra, hogy vizsgálja meg a közművelődési könyvtárakban már létező, szponzorálással megvalósított kezdeményezéseket, továbbá segítsé a könyvtárosokat „szponzort találni”, illetve támogassa őket abban, hogy egy olyan „marketingcsomaggal” (marketingtervvel) rendelkezzenek, amelyek a potenciális szponzorokra irányul.

A kutatók szerint a szponzorálás nagy lehetőségeket rejt magában, kétségtelenül a könyvtár javát szolgálja, de „ez sohasem lehet a pénzalap fő forrása” – írta a LISC elnöke az előszóban. A szponzorálási alkalmak széles skálája azonban (leginkább helyi szinten) látványos, vonzó rendezvényekhez vezethet, s elsősorban ezért érdemes szponzor után nézni, s csak másodsorban a pénzhiány miatt.

Az említett, 4 hónapig tartó, közművelődési könyvtárakban zajló kutatási projekt zárójelentését (e tanulmány az 1. kötetben olvasható) a British Library Kutatási és Fejlesztési Osztálya irányí-

tásával készítették. A CIE (Communication in Education) a kutatás eredményeit három célra kívánta felhasználni: 1. egy felmérésre (magyarázatokkal) a közművelődési könyvtárakban szponzorált kezdeményezésekről; 2. egy oktatási segédanyag összeállítására, amely a leendő szponzorok felkutatásához ad tanácsokat, illetve megmutatja, miképpen tehetnek szert szponzorokra; 3. egy marketingcsomag elkészítésére, amely a potenciális szponzorokra irányul.

A projekt hatásköre Közép-Angliára korlátozódott, ezen a területen ugyanis a vidéki kis-könyvtártól a nagy, fővárosi központi könyvtárig sokféle jellegű könyvtár előfordult.

Definíciók

A kutatási jelentés az ABSA (Association of Business Sponsorship of the Arts – Művészetek Üzleti Szponzorálásának Szövetsége) meghatározását vette alapul: „*Jótekonyságot annyit tesz, mint ellenszolgáltatás nélkül adni. A patronálás kereskedelmi indíték nélküli támogatást jelent. A szponzorálás olyan kereskedelmi megállapodás, amely mindkét fél számára előnyös.*” Az ABSA kézikönyvében az alábbi, részletesebb definíció olvasható: „... a szponzorálás egy üzleti tranzakció két egyenrangú partner között, akik mindketten beruháztak (valamit) a kapcsolatba.” Az ismertetett kutatás elsősorban azokra a kezdeményezésekre koncentrált, ahol a szponzor tisztán kereskedelmi haszonra törekedett.

A Mintel szakjelentés (*Mintel special report on sponsorship, 1988.*) meghatározása értelmében szponzorálás az, amikor „... egy kívülről álló testület vagy személy azért támogat bizonyos tevékenységeket, illetve eseményeket, szervezeteket, egyéneket vagy akár a konkurenciát, hogy abból mindkét félnek kölcsönös előnye származzon.”

Közelebb visz bennünket a megértéshez, ha (a 2. kötet nyitó fejezetének magyarázatai alapján) megnézzük, mi az, ami nem tekinthető szponzorálásnak. A szponzorálás tehát nem jótekonyság és nem patronálás. Pl. egy patronáló valamely eseményt vagy tevékenységet támogat, de anélkül, hogy közben bármilyen kereskedelmi ellenszolgáltatásra gondolna. Ebben az esetben a személyes promóció (értékesítés-ösztönzés) egy eleméről van szó, de ez elkülönül a patronáló kereskedelmi tevékenységeitől, így pl. a könyvtá-

rosok számára közismert *Andrew Carnegie* patronálónak tekinthető, nem pedig szponzornak.

A szponzorálás kulcsfontosságú eleme az a kereskedelmi haszon, amit a szponzor a befektetésből nyer. A szponzorálás időtartamát sokan szabadon kezelik, mégis elkülöníthető egy olyan időszak, amikor a tárgyalások során felhasználják a marketinget, illetve az ahhoz tartozó promóciót (értékesítés-ösztönzést), így pl. a propaganda és a reklám eszközeit. Az államkincstár számára is előnyös, ha a vállalatok, testületek stb. szponzorálásba kezdenek, mivel az a haszon, amit a szponzor kaphat, megadóztatható, egészen pontosan értéknövekedési adó alá van vetve.

A szponzorálás céljai

A PLDIS készített egy tanulmányt, amely North Yorkshire megyét vizsgálta, s közben úgy finomította a definíciót, hogy abban a szponzorálás céljai még markánsabban kifejezésre jussanak. A szponzorálást kölcsönösen hasznos üzleti egyezségnek fogják föl, amely megállapodás a szponzor és a szponzorált fél között bizonyos céljaik elérése érdekében történik. Ilyenkor pénzügyi vagy egyéb jellegű támogatásból gondoskodnak néhány olyan önálló tevékenységről, amelyek ugyan nem lényegesek a kereskedelmi célok előmozdítása szempontjából, de nem kizárt, hogy e tevékenységektől a támogató cég stb. akár kereskedelmi hasznot is remélhessen. A szponzorálást tehát úgy fogják föl, mintha az egyfajta ajándék lenne a szponzor számára bizonyos privilégiumok, lehetőségek ellenszolgáltatásaként, mint amilyen pl. a reklámozási lehetőség megadása.

Az ún. „testületi marketing” alapjainak megértése jelenti az első lépést a szponzorálásra vállalkozó testületek (egyesületek, intézmények stb.) céljainak megértése felé vezető úton. Egyre több vállalat fogalmazza meg azokat a testületi célokat, amelyekkel a szponzorálás „találkozik”.

A „mobil” szponzorálásnak három fő célja van:

1. A mobil üzleti célok támogatása. (A szponzorálással ezt úgy érhetik el, hogy alkalmakat nyújtanak már létező üzleti kapcsolataik megerősítésére, illetve felkeltik az új fogyasztók

figyelmét, akik majd a vállalat nevének hitelét, presztízsét emelik.)

2. A vállalat hírnevének növelése (pl. úgy, hogy a vállalat saját „kiválóságát” közli a kiemelt célcsoporttal).

3. Végül, egy szponzorálási programot azért vállalnak, mert a vállalat a helyi közösség életének maga is szerves része, pl. az adott területen munkahelyekkel rendelkezik, érdekelt az ott élők foglalkoztatásában.

Az imént bemutatott „mobil” irányításának tapasztalatait egy szponzorálással foglalkozó füzetben is összefoglalták. Ez a megközelítés egyértelműen különbözik az ún. reklámozástól (hirdetéstől), noha a reklámozás meghatározó szerepet játszik mindenféle szponzorálásban. Az ismertetett célok alapján érzékelhető a szponzorálás földrajzi dimenziója is: némelyik célkitűzés nemzeti vagy éppen globális, míg mások helyi hatáskörűek.

A kutatás módszerei

Személyes interjúkat folytattak a megyei tanácsok és a fővárosi kerületek hat könyvtár-vezetőjével. Néhány esetben megkérdezték a személyzet más, többnyire gyakorlattal rendelkező tagjait is. Kiegészítésként telefonos interjúkat alkalmaztak.

Mélyinterjúkat készítettek három olyan szponzorral, akik könyvtári projektekben vettek részt, illetve akik mindannyian érdekelve voltak a könyvtárellátásban. Ezek a beszélgetések más szponzorokkal vagy ügynökökkel folytatott telefonos és személyes interjúkkal egészültek ki.

Három, csoportos interjúra alkalmas össze-jövetelt is tartottak. A különböző szinteken dolgozó könyvtári személyzetet kívánták így „összehozni”, azért, hogy megvitassák a szponzorálás etikai és gyakorlati kérdéseit.

Lebonyolítottak egy kérdőíves felmérést, amelyben több mint ötven, különböző területeken szponzorként ismert vállalatot kérdeztek meg. A felmérésbe bevont vállalatok valamennyien tagjai voltak az ún. „Per Cent Club”-nak („Százalék Klub”-nak), amely egy vállalatokat segítő szervezet (tagjai az adók levonása előtti nyereségüknek legalább 0,5%-át vagy jutalékuk 1%-át a közönségnek adják). A felmérés céljából tűzték ki a könyvtárak szponzorálási kísérletei részleteinek

tisztázását és az aktuális szponzorálási célkitűzések meghatározását. (Erről bővebben az 1. kötet 3. melléklete tájékoztat *Szponzorok tanulmányozása* címen.)

A könyvtárhasználók felmérését szintén kérdőívekkel végezték. Három, könyvtárat fenntartó hatóságot választottak ki úgy, hogy a hozzájuk tartozó könyvtárak a közművelődési könyvtáraknak minél szélesebb keresztmetszetét nyújtsák. Mérték minden olyan használói reagálást, amely a szponzorálás mellett vagy ellene volt. A két kérdőíves felmérést nem szánták statisztikailag szignifikánsnak, azt azonban látni fogjuk, hogy még az 50%-nál kevesebb kitöltött kérdőívből is milyen sok, hasznosítható tapasztalatot szűrtek le.

Hogyan látják a szponzorálást a könyvtárak és a könyvtárosok?

A közművelődési könyvtárakban szponzorált kezdeményezések három típusba sorolhatók:

1. Szponzorált események és promóciók (beleértve pl. a reklámot vagy más értékesítés-ösztönzési módokat) fix élettartammal. Ezek azonban messze esnek a kötetekben szereplő, szponzorált tevékenységekre vonatkozó példák többségétől.

2. Szponzorált szolgáltatások, amelyek folyamatosan fennállnak, illetve ahol a felek által kölcsönösen meghatározott időszakban a szponzor is érdekelve volt.

3. Szponzorálás egy adott összegű tőkéből. A vizsgált esetekben nem szponzorálásokról, hanem inkább filantróp ajándékozásokról volt szó, de akadtak olyan kezdeményezések, amikor vállalatok (társaságok stb.) éltek ezzel a „szponzorálásfajtaival”.

A különféle megyékben történt kezdeményezések vizsgálata során azt találták, hogy a legtöbb szponzorálás általában egy létező vagy tervezett esemény (pl. fesztiválok, könyvértékesítés-ösztönzési, -reklámozási funkciók) támogatásának igényéből fakad.

A szponzorálás „felkutatásának” módszere minden könyvtárban hasonlóan mutatkozott. A könyvtár először az eseményre vonatkozó tervet vizsgálta fel, majd – többnyire egy alapszinten – megtervezte a költségeket, s csak ezután kereste meg a költségekhez „illő” szponzorokat. Gyakran előfordult, hogy a szponzorok azt fizették meg, ami hiányzott nekik, vagy amit megengedhettek maguknak, semmint azt, ami a szponzorálásra valóban érdemes volt.

Természetbeni támogatásra is akadtak példák, pl. amikor a szponzor publikációk szerkesztését és nyomtatását vállalta. Néhány esetben a szponzor egy könyvtárellátó szervezet volt.

A szponzorálandó kezdeményezések kiválasztása sokszor mindenfajta stratégiai gondolkodást nélkülözött. A felmérés során nem sikerült találni olyan könyvtárfenntartót, amelyik kommunikációs tervvel és stratégiával rendelkezett volna. Egyes könyvtáraknak voltak ugyan reklámmal foglalkozó csoportjai, ezek a nyilvánossággal és a médiával való kapcsolattartás kérdéseivel foglalkoztak, de náluk is hiányzott a stratégiai szemléletmód.

A zűrzavar „gyökerét” a kutatók abban vélték felfedezni, hogy némelyik könyvtárnak hiányoztak a világos, pontosan meghatározott célkitűzései, más esetekben meg úgy tűnt, vannak ugyan céljaik, de nem mindenre. Ma már a könyvtárak ilyen gondjain segít a *Célok rögzítése a közművelődési könyvtári szolgálatok számára* (Setting objectives for public library services) című kiadvány (HMSO, 1991. No. 19.).

A helyi könyvtárfenntartó hatóságok könyvtári és információs tervei (Local authority library and information plans = LIPs) olyan keretet adnak, amelyből bármely könyvtár kifejlesztheti a maga kommunikációs programját és eldöntheti, mit érdemes szponzoráltatnia. A LIP a cselekvési prioritások meghatározásában is segítséget nyújt, s így már könnyen kialakítható a stratégia.

A könyvtári személyzet szponzorálásra való reagálásait, véleményét két csoportba lehetett besorolni: 1. Akiknek már voltak tapasztalataik a szponzorálásról, pozitívabban vélekedtek róla, de néhányan mégis úgy érezték, csekély összegekhez jutottak ahhoz a sok időhöz, energiához képest, amit belefektettek egy-egy szponzorálási folyamatba. 2. Azok, akik még nem foglalkoztak soha szponzorálással, sokkal óvatosabban nyilatkoztak, ám félelmeiket nem tudták meggyőző érvekkel alátámasztani, de alapvetően ők sem voltak „szponzorálás-ellenesek”.

A könyvtári személyzet egyértelműen megfogalmazta a szponzorálási alkalmak megállapításához, az ideális szponzor megjeléséhez, a szponzorálás fogadásához szükséges tudásra és képességek fejlesztésére vonatkozó igényét.

A képzés iránti igény feltételezi, hogy a könyvtárosok jó alanyai lesznek a szponzorálásnak. A vizsgálatban háromféle megközelítést találtak a

könyvtári személyzet szponzorálásba való bevonására:

1. „Ad hoc” megközelítés: e szerint az a könyvtáros foglalkozik szponzorálással, aki erre önként jelentkezik. Az egyéni elkötelezettségből sok előny származhat, de gyorsan elbizonytalanodhatnak a projektek, mihelyt változik a személyzet összetétele. A stratégiai készségek hiánya is rányomja bélyegét a projektekre, mégis számos jó példával szolgált már eddig is ez a megközelítés.

2. „Önfinanszírozó” megközelítés: valakit megadott határidejű szerződéssel kijelölnek és instrukciókkal látnak el. Először a bérét kell megkeresnie, majd pénzt kell hoznia az osztálynak (részlegnek). Ez egyre gyakoribb, de mégsem akadt egyetlen olyan példa sem a vizsgálatban, ahol ez hatékonyan működött volna, pl. az időtényező rossz megítélése miatt vagy azért, mert nem vették figyelembe pl. a belső marketing alkalmazásának jótékony hatásait.

3. „Konzultáns” megközelítés: ekkor egy marketinges felkészültséggel rendelkező személyt kijelölnek, hogy a könyvtári személyzet mellett dolgozzon és a szponzorálási alkalmakra vonatkozó javaslatokkal, tanácsokkal segítse a könyvtárosokat. Ez a megközelítés néhány önkormányzatnál fordult elő, valójában ideális megoldásnak tekinthető, hiszen a könyvtári személyzet számára biztosítja a szponzoráláshoz nélkülözhetetlen tudást. A marketingstáb egyik tagja pl. elmesélte, hogy amikor megkörményezett egy szponzort, mindig magával vitte a könyvtárost is, mert nem akart olyasmit megígérni, amit a könyvtár nem tud teljesíteni.

A szponzorok

Mit tapasztaltak a könyvtárakat támogató szponzorok, s melyek voltak a potenciális szponzorok benyomásai? A könyvtári kezdeményezések legrendszeresebb támogatói, szponzorai a könyvtárellátók, mivel számukra a könyvtárosok vásárlóereje jelenti a célcsoportot, nem pedig a fogyasztói láncolat legvégén elhelyezkedő könyvtárhasználók. A könyvtári szolgálattal való rendszeres kapcsolatuk révén jobban megértik, hogyan teljesítsék szponzorálási feladataikat, így pl. felismerik, hogy a könyvtári személyzetnek gyakran kell segíteni a szponzorálási munkájában. E

segítség változatos formákat ölthet, pl. felszerelések (anyagok) bemutatója vagy egy pótszemélyzet beállítása sajátos funkciók támogatására. A könyvtárellátók számára a szponzorálás a jó vevőkapcsolatok kialakításának eszköze, s ebbe még az is belefér, hogy sokkal elnézőbbek, mint amilyenek más szponzorok lennének. Előfordul, hogy munkájukért még „köszönőlevelet” sem kapnak.

A közművelődési könyvtárak többi szponzorai magukat a könyvtárhasználókat célozzák meg. A szponzorált kezdeményezéseknek számtalan példája lehetséges, ún. gyermekkönyvtári rendezvények, irodalmi fesztiválok, könyveladástöztönzés, díjjal jutalmazott tevékenyegek stb.

(A „mit szponzoráltassunk és hogyan” kérdéskörére a 2. kötet bőséges példával szolgál!) Angliában előszeretettel szponzorál könyvtárakat a NatWest, McDonalds, ARC Western Mills & Boon, British Telecom, TVS és a Fuji Film. A felsorolt szponzoroknak fontos volt a megcélzott használói kör (pl. a McDonalds számára a gyermekek, hiszen ők majd potenciális vevőik lehetnek), illetve e használók költséghatékony elérése. Némelyik kezdeményezésnél nemcsak felkérték (megbízták) a szponzort, hanem promóciós (reklám-) tevékenységet is folytattak a szponzor érdekében, amire jó példa a kedvezményes vásárlásra jogosító kuponok szétesztása a könyvtárhasználók között. Ebben az esetben a szponzor tőkét kovácsolt a könyvtári szolgálat „értékesítő erejéből”. A szponzorok általában elégedettek voltak a szponzorálás eredményeivel, amikor a ráfordított költségeket vették alapul, de akadtak olyan szponzorált alkalmak is, ahol nem érzékelték ezeket az előnyöket.

A könyvtárak több szponzorálni kívánt kezdeményezésük megvalósításához az ABSA gondozásában működő Business Sponsorship Incentive Scheme (BSIS) nevű programból nyertek anyagi támogatást. A BSIS az üzleti alapú szponzorálás ösztönzését kívánja előmozdítani. Főként fesztiválok megrendezésében segítenek, mivel ez a „műfaj” beleillik a BSIS (illetve az ABSA) profiljába. Mégis egyre több az olyan könyvtár Angliában, amelyeknek a kezdeményezései nem találkoznak a BSIS célkitűzéseivel, pl. az üzleti információs szolgáltatások vagy a környezeti projektek esetében.

A kutatók interjút készítettek az Action Match elnevezésű ügynökséggel, amely a Community Links nevű, önkéntes társuláson alapuló szerve-

zet keretében dolgozik. Az Action Match fő célja a „társadalmi szponzorálás” bátorítása és fejlesztése, mégpedig úgy, hogy promóciós (értékesítés-ösztönzési, illetve reklám-) szolgáltatást nyújt, továbbá az önkéntes szervezeteknek képzést biztosít. Az intézménytípusok közül pl. iskolákat, kórházakat támogatnak. Ez a modell a könyvtárakban is használható lehet, mivel nem a jótékonyágon alapul, hanem értékes szolgáltatásról gondoskodik mind az ipari, mind az önkéntes csoportok számára.

A kérdőíveket a Per Cent Klub 55 cégének küldték el: 30,8%-uk nem válaszolt, 26,9% „csak” a kitöltött kérdőíveket küldte vissza, míg 42,3% a vállalat szponzorálási irányelveiről is szolgáltatott információkat, illetve éves jelentést (beszámolót) küldött. A felsorolt információforrások alapján a szponzorálás fő indítékai: a (saját) testületi célok megvalósítása, a reklám és a területtel való földrajzi kapcsolat(tartás). Az említett célok általában a vállalat típusától függnek, vagyis a szponzorálás csak akkor lesz hasznos a könyvtárnak, ha: 1. a vállalat piaci profilja (piacszegmentuma) „kompatibilis” a szponzorálni kívánt esemény közönségével, illetve a szponzorálandó szolgáltatással (pl. a gyermekkönyvtár és a pénzügyintézetek); 2. a vállalattal természetes kapcsolata van a szponzorálni kívánt eseménynek és(vagy) szolgáltatásnak (pl. a könyvtárellátó és a könyvjutalom).

A használók

A CIE Közép-Anglia három önkormányzata: Dudley, Leicestershire és Shropshire különféle társadalmi környezetű és funkciójú könyvtáraiban vizsgálta a használók szponzorálásáról alkotott véleményét. A felmérést nem szánták statisztikailag reprezentatívnak, ehelyett a válaszok minősége, tartalma volt igazán érdekes, még akkor is, ha a megkérdezetteknek mindössze 13%-a említett könyvtárban zajló, szponzorált eseményt vagy szolgáltatást.

A legtöbb válaszolónak természetesen semmi kifogása nem volt az alapszolgáltatásokat ingyenesen vagy olcsón nyújtó szponzorálás ellen, s csupán egy kisebbség érezte úgy, hogy a szolgáltatást teljes egészében a „közös pénztárcából” kellene finanszírozni. (A szponzorált alapszolgáltatások körébe tartoztak a könyvekkel, videódokumentumokkal, referenz szolgálattal,

sőt – meglepetésre – a közfigyelem felkeltésével kapcsolatos dolgok is, ami egyszerűen hirdetési tevékenység lehet.) Az események és a kiállítások szponzorálása szinte mindenki számára elfogadott volt.

Megvizsgálták, hogy a használók szerint milyen típusú cég felelne meg a legjobban a szponzorálási kezdeményezéseknek. A legtöbb használó (82%) a dohánygyárakat ellenezte, ugyanakkor a két autógyártó cég és az olajtársaság már nem kapott annyi „ellenszavazatot”.

A megkérdezettek kb. egyharmada szerint a könyvtári szolgálatot közpénzekből kellene finanszírozni, tehát a kereskedelmi szervezeteknek nem kellene eladósodniuk (ez tkp. a szponzorálás elvetését jelenti). A többiek a szponzorálás mellett voltak, azzal a fenntartással, hogy az csupán kiegészítse a folyamatosan biztosított közpénzeket. Többen hangsúlyozták, hogy a szponzoroknak ne legyen semmiféle ellenőrzésük a könyvtári szolgálat menedzsmentjében vagy a könyvvásárlás és -vásárlás fölötti nyomásgyakorlásban. Néhányan – talán a fentiek miatt – úgy vélték, a gyermekkönyvtári és a referenz szolgáltatásokat nem kellene szponzorálni. A felmérésből azt a fontos következtetést vonták le, hogy a többség nem ellenzi a szolgáltatások megfelelő szponzorálását, ha az segíti fenntartásukat vagy a jelenlegi szinten tartásukat.

Az imént ismertetett kutatással egy időben a Mintel nevű piackutató társaság egy jelentést tett közzé a szponzorálás attitűdjéről (Mintel special report on sponsorship, 1988.) A sajtóban közzétett cikkekből, hírekből kiderült, hogy a közönség meglepően magas számban fogadja el a szponzorálást olyan területeken, mint pl. az oktatás vagy az egészségügy. A használói szempontok érvényesítése nélkülözhetetlen, ha még több és jobb szponzorálást szeretnénk megvalósítani.

Következtetések

A szponzorálásból befolyt összeg nem válhat a jövedelem fő forrásává, de hatékony kiegészítésként szolgálhat bizonyos tervek, költségek, javak jövedelmezőségének biztosításához, illetve az innováció és fejlesztés anyagi alapjainak megteremtéséhez.

A könyvtári szolgálat világosan megfogalmazott céljainak elérésére kellene használni a szponzorálást. Ma már változóban az a kép, hogy a szponzorálást természetesnek veszik, ugyanakkor a szponzorok nem fűznek nagy reményeket a szponzoráláshoz, és az árat sem fizetik meg.

Nem lehet eleget hangsúlyozni, mennyire fontos, hogy a személyzet jártas legyen a marketingtechnikák alkalmazásában. Alapvetően fontos a szponzorálásnál a rendszeres tudósítás a helyi sajtóban, rádióban stb. a könyvtárban zajlott kezdeményezésekről és eseményekről, de szóba jöhet a regionális vagy országos „hírverés” is.

Az önkormányzatok közötti együttműködés hiánya is gátja lehet a sikeres szponzorálásnak, pl. három szomszédos önkormányzat könyvtárában gyermekkönyvhetet rendeztek, megduplázva (illetve triplázva) erőfeszítéseiket, hiszen valamennyien egyszerű „szponzor-listára” törekedtek, ahelyett, hogy egy alapos stratégiai tervet igyekeztek volna vonzóvá tenni a közös szponzor számára, s ezzel bizonyára nagyobb sikerük lenne.

A könyvtárak nem rendelkeznek megfelelő piaci információkkal, amelyekre marketingdöntéseket lehetne alapozni. A helyi hatóságok egyre több háztartás felmérését kezdeményezik, de ezekben a könyvtárhasználókra és a könyvtárat nem használókra irányuló kérdéseknek sztandardizált formában kellene szerepelniük.

Összességében véve elmondható, hogy a könyvtári személyzet, a szponzorok és a könyvtárhasználók egyaránt ki akarják próbálni a szponzorálást, s még ha van is bennük egy természetes ódzkodás, nem előítéletekkel közelednek a szponzoráláshoz, hanem hagyják, hogy a tapasztalatok meggyőzzék őket.

Ajánlások

Az első ajánlás a képzésre vonatkozik: az oktatási anyagok fejlesztése és a képzett segítők anyagi támogatása nélkülözhetetlen előfeltétele a folyamatnak. A szponzorálás megtervezésére, fogadására, megvalósítására való jártasságra felkészítést a marketingképzésbe ágyazva kell elképzelni. E képzés fő eleme a célpontok (konkrét célok) meghatározása lenne, mivel a szponzorálás gyakorlatára való tréning hatékony eszközü-

ket nyújthat ahhoz, hogy a könyvtári szolgálaton belüli cél(pont)meghatározás folyamatával megismerkedjen a személyzet.

Az említett javaslat megvalósításához nélkülözhetetlen a hatóságok (önkormányzatok) közötti együttműködés, mert csak így szponzorálhatják eredményesen a kezdeményezéseket. (Ez a kooperáció a szponzorálási alkalmak „elosztására” is vonatkozik.)

A piaci információs rendszerek fejlesztése országos szinten, egységesített formában történne. Legsürgetőbb feladat a használói felmérések országos rendszerének kialakítása, mivel ez alapvető adatokat nyújtana a szponzoroknak és másoknak is, azért, hogy országos szinten fejleszthessék a kezdeményezéseket, projekteket. A részletes és releváns statisztikai információk a használatról számítógépes rendszerben képzelhetők el, ennek a kialakításához azonban a teljes összeget biztosítani kell.

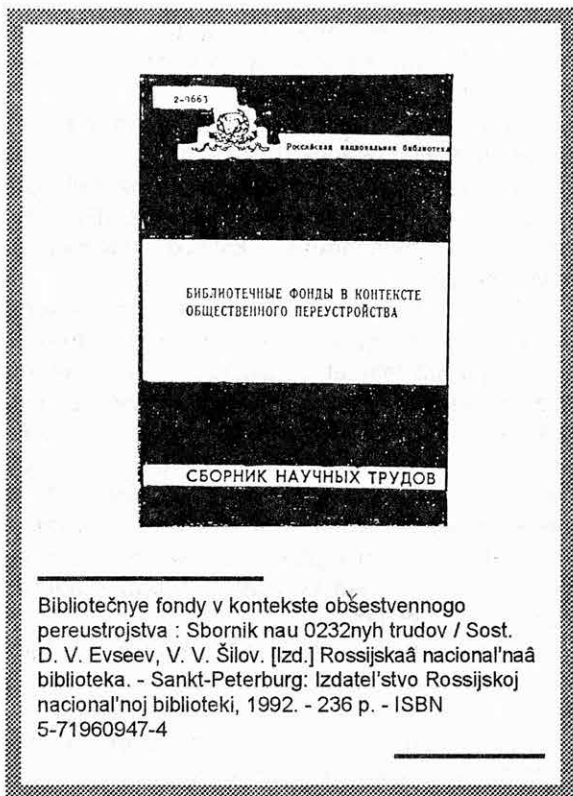
Javasolják, hogy a könyvtárak helyi és regionális sajtótevékenységüket országos szintre is terjesszék ki.

Különösen a potenciális szponzorok elérését könnyíthetné meg egy olyan könyvtári címjegyzék (Directory of libraries), amely részletesen tartalmazná a könyvtár által használatba bocsátható fizikai létesítményeket, a szolgáltatásokat, speciális forrásokat és gyűjteményeket, évente megrendezett vagy rendszeres eseményeket és reklámokat, illetve az ezekért felelős személyek nevét.

A felsorolt javaslatok mind a szponzorált projektek gyors kialakítását célozzák, ugyanakkor szükséges egy hosszú távú könyvtári marketingterv elkészítése is (erről a 8. mellékletben olvashatunk bővebben). Ez a terv promóciós (reklám-) szolgáltatást nyújtana, biztosítva ezzel az országos és a szakmai sajtóval kialakított kapcsolatokat. Mind a közművelődési, mind a magánkönyvtárak marketingszükségeit egy önffinanszírozó testület szolgálhatná a leghatékonyabban.

A jelentés összeállítói nem kívánják megismételni a közeljövőben a mostani felmérésüket, mert úgy érzik, végre eljött a tettek ideje. Az angol közkönyvtárak e felmérés elkészültéig is sokat cselekedtek, amit a II. részben, a *Szponzorálás a gyakorlatban* című fejezetben mutatunk be (ez a 2. kötetben leírtakat tartalmazza).

Szabó Eszter

konfrontációiból táplálkozik. A független megfigyelő számára, ha egyáltalán akadna ilyen, a [közművelődési] könyvtári állományok tana olyan csatatérnek tűnnék, ahol annak érdekében, hogy meg lehessen oldani az 'olvasottság', illetve a 'könyvellátottság', a 'törzsanyag' és a 'tematikai-típológiai tervezés' végül is szükségszerűen 'örök' problémáit, az indokoltnál máris lényegesen több kopját törtek ripityára."

A kötet szerkesztői ezért arra törekedtek, hogy csak olyan cikkeket-tanulmányokat vegyenek fel a gyűjteménybe, amelyeknek szerzői belátták, hogy az új körülmények – a társadalmi átalakulás-átalakítás körülményei – közepette óhatatlanul „át kell világítani” és relativizálni kell egy sor elméleti és módszertani doktrínát a közművelődési könyvtári állományokkal kapcsolatban is. És ezen felül – a talajtalanság elkerülése, az identitástudat megerősítése és a használható példák konok keresése reményében – olyan cikkeket-tanulmányokat is, amelyek a korai szovjet könyvtárügy, a 20-as és 30-as évek könyvtárügye vonatkozó kérdéseit próbálják kiásni a kényszerű, nem is olyan régen parancsolt „feledés pora” alól.

A fenti követelmények jegyében a kötet szerzői közül I.V. *Ėjdemiller* megkísérli a városi közművelődési könyvtárak állományépítési stratégiájának fő elemeit akként, olyan „hangfekvésben” meghatározni, hogy azok véletlenül se vegyék fel (mint az korábban igencsak szokásos volt) a felsőbb helyről érkező ukázok formáját és hangnemt. Dolgozata inkább egyfajta „vade mecum”, „jőjj velem”, azaz „szakmai sétára invitálás”, amelynek végén a résztvevő kollégák körében kifejeződnek mindazok a tudni- és tennivalók, amelyek – korszerű technológiákat feltételezve – reális alapokra helyezik, humanizálják egy-egy konkrét könyvtár állományépítési gyakorlatát.

V.V. *Šilov* – ismételtén, tehát az isten tudja, hányadszor – a közművelődési könyvtári törzsállomány kérdéskörét veszi vizsgálat alá. Törzsállomány pedig létezik, nem lehet nélküle megjelenni – jelenti ki. (Meglehet, ezért nevezi megközelítését axiomatikusnak.) Kiválogatásának tartalmi és formai követelményeit, illetve szintjeit tulajdonképpen a kérdés korábbi szakirodalmából vett és neki tetsző idézetekkel írja körül, határozza meg. Meghatározásai mindenesetre felettébb rugalmasak, mivel hite szerint a törzsállomány halmazában folyamatosak a változások. S ezek egyaránt vonatkoznak a törzsanyagba sorolt művekre, műfajokra és hordozóikra.

„És mi valamiféle új minőségbe csapunk át...” Egy kötetnyi cikk és tanulmány a közművelődési könyvtári állományok jövőjéről, jelenéről és múltjáról

A recenzió címébe némileg szokatlanul felvett és a kötet szerkesztői előszavát is mottóként megelőző idézet *Jevtusenko* egyik költeményéből való. Mindebből önként adódik az ismertetés vezérlő feladata: azt kell felderítenie, mi a valóban új, az újként előadott régi és a régi módon jelentkező régi, a kötetbe sereglett szerzők produkcióiban, illetve a publikálás jellegzetességeiben.

Az előszó mindenesetre jóleső öniróniával kezd, ami korábban végképp nem volt jellemző a világ e táján kialakult közlési stílusra vagy inkább retorikára. Olvassuk csak: „*Nem tagadható le, hogy a könyvtártudomány dicső társadalmunkban az elméletek, a koncepciók, a vélekedések, a hipotézisek és a törvénytervezetek vég nélküli*

Többen, így S.S. Švedov, a szerzőpáros O.V. Ārlykova és V.V. Ālyseva, továbbá E.M. Kolomejčuk azt elemzik, hogy az olvasói szükségletek miként korrespondálnak a könyvkiadás kínálatával és a könyvtárak állományával. Néhány megállapításuk a következőképpen hangzik: „A könyvpolitikának [érts ezalatt kiadási és állománygyarapítási politikát] változatosabbnak és mobilabbnak kellene lennie, olyannak, amely megfelel napjaink olvasói érdeklődésének.” - „A régi problémák továbbélése mellett újabbak is keletkeztek. Megoldásukra csak az olvasói vélemények elmélyült tanulmányozása esetén van remény.” - „A gyermekek érdeklődéséhez képest a könyvkiadási és a könyvtári kínálat felettébb szürke és szűk.”

L.N. Agaŋonov és V.V. Šilov a regresszív statisztikai analízis módszerét ajánlja a könyvtári állományok utólagos „rendbehozatalára”. Ezt az ajánlást – természetesen – a módszer tüzetes demonstrációja előzi meg. A. Ū. Lebedev a könyvtári állománygarapítási rendszer olyatén átalakítására, modellezésére tesz javaslatot, amelynek nyomán a könyvtárosok nagyobb beleszólást nyerhetnének a kiadói munkába, amely a piaci körülmények között különféle „konjunkturális hullámokat lovagol meg, illetve próbál meglovagolni”.

A 80-as évek közepének közművelődési könyvtári adatai alapján T.I. Rukina és V.V. Šilov az Oroszországi Föderációban élő nemzetiségek anyanyelvű irodalommal való ellátásának sajátosságait – eredményeit és hiányosságait – mutatja be. A dolgozatra a különféle szempontok szerint értelmezett adatok nagy száma jellemző.

Végül a „használható példák konok keresése reményében” írt két, inkább cikk vagy közlemény, mintsem tanulmány zárja le kötetünket. T.R. Katerova arról ír, hogy a húszas években és a harmincasok elején a központi állami kiadók, ezen belül a Szovjetunió Népeinek Központi Kiadója miként segítette megvetni a nemzetiségi

területeken keletkezett közművelődési könyvtárak anyanyelvű irodalmi állományának alapjait. M.K. Svičenskaâ pedig azon fáradozik, hogy a 20-as évek szövetkezeti kiadóinak történetéből kihámozza a könyvtári könyvellátás különféle, ma is kívánatosnak látszó módszereit.

A posztszovjet szakirodalom olvasása közben – itt is – még mindig az újdonság erejével hat, hogy kiveszett az írásművek elejéről és a hivatkozási jegyzékekből a párt- és pártállami kóvednek való hódolás szokása, amely azon felül, hogy puffasztotta (esetenként jelentős mértékben) a terjedelmet, a legtöbbször tematikailag sem kapcsolódott a szakmai mondanivalóhoz. Manapság az oroszok is már „in medias res” kezdenek, ahogy ezt a publikációs világszokások megkívánják. A szemléletesség irányában szintén tettek egy-két lépést. E gyűjteményben is egy sor olyan táblázat és grafikon-ábra található, ami elősegíti a szerzők intencióinak jobb megértését. Mindazonáltal meglehetősen nehézkes, hogy ne mondjam: tudálékos maradt az előadás módja, s emiatt a legérdekesebb részletek olvasása közben is ásíttás környékezi az embert.

A nehézkességet egészíti ki negatív értelemben a „szerkeszteni nem tudás”. Az alig-alig tagolt szöveg, a kiemelések szinte teljes hiánya a szövegben való orientációt és a korábbi részletekhez való „visszatérést” nehezíti meg. No és a szürke papírra sokszorosított matt szedéstükör, az már bizony – több a soknál.

Tájékoztatásul még annyit: a Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka megnevezés mögött a hajdani Saltykov-Šedrin Könyvtár rejtőzik. Nem hiszem, hogy a névváltozásban Saltykov-Šedrin „kegyvesztetté” válása játszott volna szerepet, hanem inkább az, hogy az intézmény nevében is „világgá akarta-akarja kürtölni” újonnan kapott nemzeti könyvtári jogosítványát.

Futala Tibor